

Kolonialismin kätyrinä Karibialla

Kolonialismin kuvailu Lawrence Kemysin matkakertomuksessa tutkimusmatkalta
Guyanaan vuonna 1596

Elmeri Järvinen

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Elmeri Järvinen

Kolonialismin kätyrinä Karibialla. Kolonialismin kuvailu Lawrence Kemysin matkakertomuksessa tutkimusmatkalta Guyanaan vuonna 1596

Sivumäärät: 27 s.

Kandidaatintutkielmassani tutkin varhaismodernin ajan eurooppalaisen kolonialismin kuvailua Lawrence Kemysin matkakertomuksessa *A relation of the second voyage to Guiana*. Englantilainen tutkimusmatkailija Kemys matkusti vuonna 1596 Guyanaan, Karibianmeren rannikolle Etelä-Amerikkaan. Matkastaan hän kirjoitti kertomuksen, joka toimii oivana katsauksena muuttuvan maailman ja kolonialismin alkuvaiheiden keskellä eläneen eurooppalaisen ajatuksiin ja tavoitteisiin ”uudessa maailmassa”. Kemysin matka sijoittui ajalle, jolloin Englanti vasta haki jalansijaa siirtomaita perustamalla Amerikassa. Kolonialismin varhaisempia vaiheita värittivät kamppailut vallasta Euroopan valtioiden välillä, into löytää myyttisiä rikkauksia valtameren toiselta puolen ja mahdollisuudet hyödyntää vieraita alueita omien intressien mukaisesti. Kemys oli osa tätä ja edesauttoi kolonialistisia ihanteita sekä tavoitteita. Guyanaan hän matkusti Englannin kruunun toimesta ja keskellä Espanjan välillä käytyä sotaa, joka ulottui Karibianmerelle asti.

Hyödynnän tutkielmassani kontekstualisoivaa lähilukua, jonka avulla voin analysoida kertomusta mahdollisimman tarkasti, samalla ottaen aikalaiskontekstit huomioon. Kemysistä paljastuu aktiivinen toimija kolonialistisessa verkostossa, joka myös tutki Guyanan seutua ja alkuperäisasukkaita mielenkiinnolla. Värikkästä kertomuksesta ja Kemysin merkittävästä roolista 1500-luvun Englannin kolonialismin edesauttajana huolimatta tutkimusta hänestä ja kertomuksesta on tehty varsin vähän. Tulevaa tutkimusta ajatellen aiheesta löytyisi vielä runsaasti tutkittavaa eri näkökulmista.

Avainsanat: Kolonialismi, siirtomaat, tutkimusmatkat, matkakirjallisuus, varhaismoderni aika, Karibia, Guyana

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Kemysin matka	9
2.1	Lawrence Kemys Karibialla	9
2.2	Kemys kolonialistina	13
3	Kolonialismi ja siirtomaa-ajattelu	16
3.1	Eurooppalaisten Guyana varhaismodernina aikana	16
3.2	Ihmisten ja luonnonvarojen alistaminen	18
3.3	Kolonisoiva matkakertomus	21
4	Lopuksi	24
	Lähteet	26

1 Johdanto

Varhaismodernina aikana tutkimusmatkailu ja siirtomaiden hankkiminen olivat Euroopassa voimissaan. Kristoffer Kolumbus purjehti neljä kertaa Karibialle vuosina 1492–1504, Amerigo Vespucci saavutti ensimmäisenä eurooppalaisena Etelä-Amerikan mantereen vuonna 1497 ja Fernão de Magalhães johti ensimmäisen retkikunnan purjehdukselle maailman ympäri vuonna 1519.¹ Laajenevaa maailmaa ja kolonialismin alkusysäystä hyödynnettiin myös Englannissa, tosin myöhemmin kuin esimerkiksi kilpakumppani Espanjassa.² ”Uusi maailma” eli Amerikan manner kiinnosti, merentakaisten matkojen määrä kasvoi ja lukuisia siirtokuntia perustettiin alueelle 1500-luvun puolella. Kolonialismin ihannoitiin ja haaveet merentakaisista aarteista houkuttelivat jatkamaan tutkimusmatkoja ja ottamaan jalansijaa yhä useammassa kohteissa. Tätä tehtiin oman valtion etua havitellen, välittämättä ”löydetyn” alueen asukkaiden kohtalosta. Kolonialismi ja kehittyvä merentakainen kauppa Euroopan ulkopuolisilla alueilla jätti nämä jalkoihinsa.

Kolonialismin verkostossa vaikutti Lawrence Kemys³ (1562–1618), englantilainen varhaismodernin ajan tutkimusmatkailija. Hän oli Walter Raleighin, englantilaisen navigaattorin, kollega ja oli tämän mukana vuonna 1595 Karibianmerelle, tarkemmin Guyanan seudulle, suunnatuneella matkalla.⁴ Vuoden 1596 tammikuussa Kemys lähti Raleighin lähettämänä uudelleen Karibianmerelle, jälleen Guyanan rannikkoseudulle toiselle tutkimusmatkalle. Tällä matkalla Kemys tutki erityisesti rannikkoseudun jokia laajalti Guyanan alueella. Takaisin Englantiin hän palasi saman vuoden elokuussa. Matkaltaan Kemys kirjoitti kertomuksen, *A relation of the second voyage to Guiana*, jossa hän käy läpi matkaansa ja jakaa omia mietteitään. Kirjoitus oli omistettu ja tarkoitettu juuri Raleighin luettavaksi. Kirjoitus koostuu matkakertomuksen lisäksi myös runollisista kuvauksista, listasta Guyanan alueella aikaisempia tutkimusmatkoja tehneistä espanjalaisista ja taulukosta jokia, joita Kemys tutki retkikuntansa kanssa.⁵ Teoksessa ei ole kuvitusta yksinkertaisia, geneerisiä piirroksia lukuun ottamatta. On hyvä huomioda, että karttoja ei ole teoksessa lainkaan. Olen piirtänyt kartan joista, jotka Kemys listaa teoksessaan (kuva 1), hahmottaakseni matkan laajuutta.

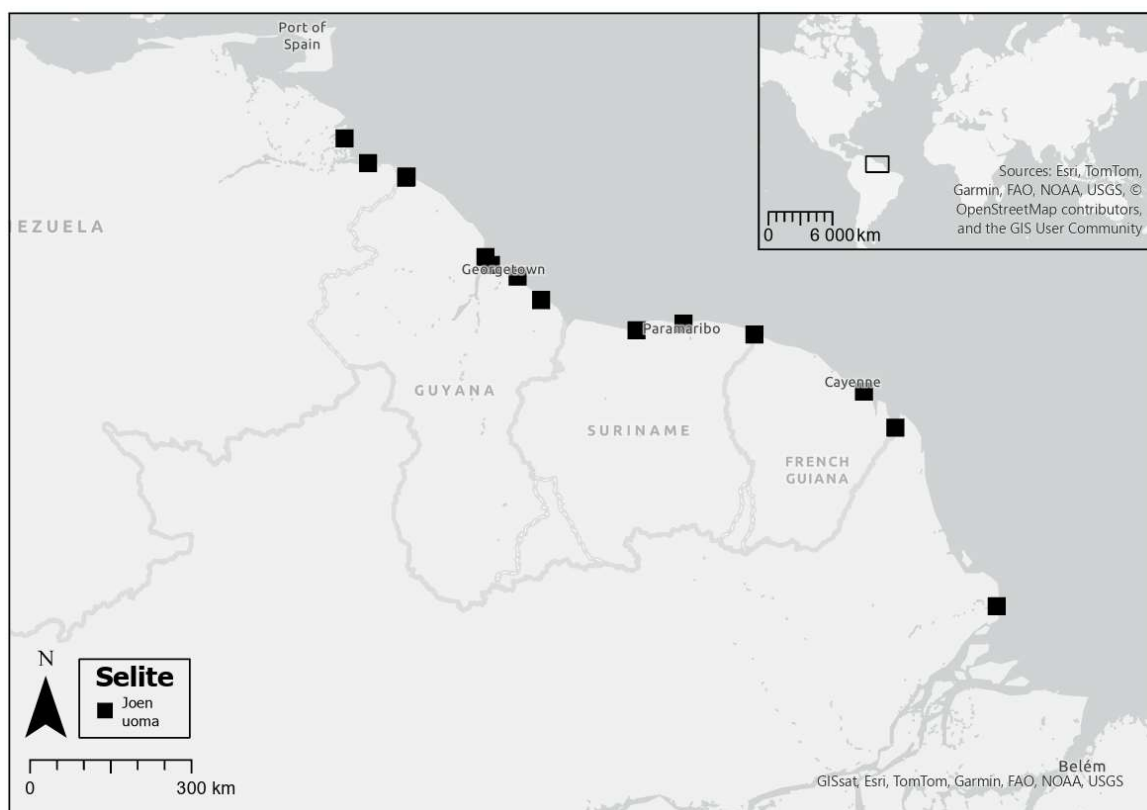
¹ Thompson 2011, 40–41.

² Schaff 2020, 13.

³ Kemysin sukunimen kirjoitusasu vaihtelee aineistosta riippuen, joissakin se on kirjoitettu muotoon ”Keymis” (esim. Howgego 2003, 567–568). Koska ”Kemys” on yleisimmin esiintyvä kirjoitusasu ja se kirjoitetaan näin alkuperäisaineistossakin, pidäydyn siinä tutkielmassanikin.

⁴ Howgego 2003, 567.

⁵ Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

Kuva 1. Kartta joista nykyaikaisilla valtioiden rajoilla, joita Kemysin retkikunta tutki matkallaan. Kartalla on kuvattuna vain ne joet, joiden sijainnin löysin Kemysin käyttämien nimien perusteella, minkä vuoksi kartta antaa hieman vääristyneen kuvan matkan kattavuudesta. Kartta auttaa kuitenkin hahmottamaan, kuinka laajalla alueella retkikunta kulki matkan aikana.

1500-luvun lopulla Englanti ja Espanja olivat keskenään sodassa, jonka taustalla olivat muun muassa kolonialistiset intressit ja motiivit.⁶ Englanti muun muassa suoritti Karibian alueella lukuisia hyökkäyksiä Espanjan laivastoa kohti vuosina 1585–1586. Eurooppalaisvaltojen käymä konflikti siis ulottui maanosan ulkopuolellekin, siirtomaa-alueille Amerikkaan asti. Konflikti oli hyvinkin voimissaan vielä vuonna 1596, joten Kemysin matka oli kytkeytynyt kiistattomasti myös valtioiden sotaan ja kamppailuun siirtomaa-alueiden herruudesta. Tämä heijastuu vahvasti hänen tekstissään, jossa hän puhuu Espanjan uhasta ja Englannin vaikutusvallan kasvattamisen tärkeydestä Karibianmerellä. Vallitseva maailmantilanne näkyi siis monipuolisesti Kemysin tekstissä. Valtapolitiikan ja kolonialististen tavoitteiden kuvaaminen oli varhaismodernina aikana hyvinkin yleistä matkakirjallisuudessa, mistä Englannin ja Espanjan konflikti onkin oiva esimerkki.⁷

Tutkielmani tutkimuskysymys on: Miten Kemysin kertomuksessa kuvataan varhaisen vaiheen eurooppalaista kolonialismia? Lawrence Kemys oli englantilainen, kruunun puolesta

⁶ Herman 2022. Verkkosivusto.

⁷ Schaff 2020, 150–151.

Guyanaan matkannut ja oman valtion etuja ajanut henkilö, joka kirjoitti matkastaan sekä motiiveistaan. Tutkimusmatka Guyanan rannikolle oli valtiollisella tasolla hyväksytty ja tuettu, ja taustalla olivat vallitsevat englantilaisten haaveet. Espanjan päihittäminen sekä sodassa että siirtomaaherruudessa uudella mantereella ja arvokkaiden materiaalien, erityisesti jalometallien, hankkiminen pohjautuivat kumpikin vahvasti kolonialistiseen ajatteluun ja siirtomaaidologiaan. Vaikka eurooppalaiset olivat harjoittaneet kolonialismia 1400-luvun lopulta asti, on silti perusteltua kutsua vielä verrattain kehityksensä alussa olleita kolonialistisia toimia ilmiön ”varhaiseksi” vaiheeksi.⁸ Kemys kirjoittaa runsaasti paikallisista alkuperäiskansoista (”Indians”), mikä tukee tutkimustani paikallisen alueen ja ihmisten kohtaamisesta eurooppalaisen näkökulmasta.

Alkuperäisaineistonani käytän Kemysin matkakertomusta, joka painettiin Thomas Dawsonin toimesta Lontoossa 1596. Kertomukseen ei ole merkitty erikseen sivunnumeroita, joten viitataan tutkielmassani aineistoon alaotsikoiden perusteella, mikäli niitä tietyissä kohdissa on. Tekstin kategorisointi on hieman epäselvää ja vaikeasti määriteltävissä, mutta koen sen luokittelun matkakirjallisuudeksi osuvaksi. Matkakertomus on tekstilajina laaja ja joustava, ja Kemysin itsensä kokeman matkan pohjalta kirjoitettu teksti liikkuvan henkilön kokemuksista voidaan siis hyvin perustellusti luokitella tähän kategoriaan.⁹ Teos on kirjoitettu yksityiselle piirille, eli Raleighille luettavaksi ja opittavaksi, mikä myös toki kertoo painettujen kirjojen luonteesta 1500-luvun lopulla. Kirjat eivät olleet kaikille kansalaisille tarkoitettuja, eikä moni ollut vielä lukutaitoinen.¹⁰ Kemysin vuoden 1596 matkaa on erikseen tutkittu aikaisemmin hyvin rajatusti ja Walter Raleighin kanssa vuotta aikaisemmin suoritettu matka on jättänyt Kemysin matkan sekä kertomuksen varjoonsa.¹¹ Tämä osittain innoitti minua valitsemaan vähemmän tutkitun ja tunnetun aineiston lähteekseni.

Tutkimuskirjallisuudeksi olen valinnut teoksia, jotka perehtyvät matkakertomusten historiaan, Englannin siirtomaakulttuuriin varhaismodernina aikana, Guyanaan 1500-luvun lopulla ja Lawrence Kemysiin henkilönä sekä tutkimusmatkailijana. Taustoittaakseni ja ymmärtääkseni tutkimaani aihetta tarpeeksi kattavasti olen valinnut lukuisia tutkimusmatkoista ja kolonialismista kertovia teoksia. Pysin lähestymään aihettani monipuolisesti ja ymmärtäväisesti, eri näkökulmat huomioiden. Haasteena työssäni on tutkimuksen puutteellisuus Kemysistä ja tämän

⁸ Kujala 2019, 21.

⁹ Thompson 2011, 9–10.

¹⁰ Houston 2013, 161–163.

¹¹ Raleighin tutkimusmatkaa on tutkittu esimerkiksi työssäni tutkimuskirjallisuutena hyödyntämässäni Barbara Schaffin teoksessa *Handbook of British Travel Writing*, 2020.

tutkimusmatkasta. Oikeastaan kaikki kirjallisuus tutkii häntä pienempänä toimijana enemmän tunnetun Walter Raleighin vierellä, keneen valtaosa englantilaista varhaismodernia kolonialismia tutkivat teokset keskittyvät. Tämän vuoksi tutkin Raleighiäkin jossain määrin työssäni, kuitenkin Kemysin kontekstissa. Keskeisimpiä teoksia työssäni ovat matkakertomuksiin perehtyvät Carl Thompsonin *Travel Writing* (2011) ja Barbara Schaffin *Handbook of British Travel Writing* (2020). Lawrence Kemysin elämää ja tekoja tutkin Raymond Howgegon *Encyclopedia of exploration* (2003) ja Robert Silverbergin *Golden Dream: Seekers of el Dorado* (1996) avulla. Kolonialismiin ilmiönä ja käsitteenä perehdyn Antti Kujalan teoksen *Kivenmurskaajat* (2019) ja Lauri Uusitalon väitöskirjan *A Colonial Frontier* (2021) kautta.

Tutkimukseni metodina käytän kontekstualisoivaa lähilukua. Kemysin kirjoitus on ainoa alkuperäisaineistoni, jota pyrin tulkitsemaan ja ymmärtämään mahdollisimman tarkasti. Saan hahmotettua lähteeni erityisen huolellisesti ja hallitusti lähilukua käyttämällä. Kontekstualisoivalla lähiluvulla otan huomioon myös kertomuksen ympäröivän kontekstin ja sovellan erinäisiä lähtökohtia sille itse teoksen ulkopuoleltakin.¹² 1500-luvun lopulla kirjoitettu teos vaatiikin vierelleen sen historiallisen kontekstin tarkkailua. Lähde on saatavilla Early English Books Online -palvelusta sähköisesti, tosin alkuperäisellä 1500-luvun lopun englannin kielen kirjoitusasulla. Tämä on vaatinut osaltani erityisen paljon aikaa lukemiseen ja tekstin sisällön sisäistämiseen. Kemysistä henkilönä ja hänen matkastaan on kirjoitettu rajallisesti tutkimuskirjallisuutta, minkä vuoksi koen erityisen tärkeäksi tämän oman tutkimukseni luotettavuuden kannalta. Lähestyn kirjoitusta kriittisesti, johtuen muun muassa varhaisten matkakirjoitusten liioittelevasta ja paisuttelevasta luonteesta.¹³

Termi Guyana on laaja ja vaatii kontekstia alueen kolonialistista historiaa tutkittaessa. Guyana on itsenäinen valtio Karibianmeren rannalla Etelä-Amerikan maanosassa, joka oli Yhdistyneen Kuningaskunnan siirtomaa vuoteen 1966 asti.¹⁴ Nimi on tosin myös käytössä alueen muista valtioista ja alueista. Myös yhteisnimitystä Guayana käytetään puhuttaessa alueesta, joka ulottuu Venezuelan itäosista Brasilian koillisosiin. Erityisesti siirtomaita ja kolonialismia tutkittaessa on nimityksen kohdalla tärkeää määrittää, mistä alueesta juuri puhutaan. Kemysin matka suuntautui Araguarijoelta Orinocojoelle asti, ja hän tutki näiden välillä lukuisia jokia.¹⁵ Matka ulottui siis nykyisen Brasilian alueelta Venezuelaan asti kattaen samalla Ranskan

¹² Pöysä 2010, 363.

¹³ Thompson 2011, 29.

¹⁴ britannica.com. Verkkosivusto.

¹⁵ Howgego 2003, 567.

Guayanen sekä Surinamen ja Guyanan valtiot. Kutsun tutkielmassani jatkossakin Kemysin tutkimaa aluetta yleisnimityksellä Guyana, koska koen tämän olevan yksinkertaisin ja ymmärrettävin tapa puhua kyseisestä seudusta. Vaikka Kemysin matka kohdistui myös nykyisen Guyanan valtion alueelle, ei tekstissä käytettyä ilmaisua Guyanasta tule sekoittaa tai suoraan verrata nykyään olemassa olevaan valtioon.

Tutkimani aihe on merkittävä ja kivuliaskin, joka vaatii osaltani ymmärtäväistä ja kunnioittavaa otetta kirjoittaessani ja esittäessäni tätä. Pyrin välttämään yleistäviä ja stereotyyppisiä asetehtavia tai oletuksia. Koen myös tärkeäksi selventää tutkimusmatkailija-termiä: Kemysiä kutsutaan muun muassa kapteeniksi ja navigaattoriksi¹⁶, mutta kutsun häntä tutkielmassani tutkimusmatkailijaksi ja hänen matkaansa tutkimusmatkaksi. Tällä teen eron termeihin ”löytöretkeilijä” ja ”löytöretki”, jotka ovat väistämättä eurosentrisiä ja negatiivisen konnotaation sisältäviä, varsinkin kun katsotaan näiden retkien kohteeksi joutuneiden osuutta. Vaikka ”tutkimusmatkailija”-nimityksenkin voidaan kokea olevan jopa peittelevän neutraali ottaen Kemysinkin teot huomioon, jotka eivät missään nimessä olleet vain tiedonhakua ja vilpittöntä tutkimustyötä, koen tämän olevan paras tapa kuvata tieteellisessä tutkimuksessa häntä.¹⁷

¹⁶ Howgego 2003, 567.

¹⁷ Kotimaisten kielten keskuksen Kielitoimiston sanakirja määrittää sanan ”tutkimusmatkailija” seuraavasti: ”[H]enkilö joka tekee matkan t. matkoja tuntemattomille t. huonosti tunnetuille seuduille tutkiakseen niiden luontoa, kulttuuria tms.”. Kielitoimiston sanakirja. Verkkosivusto.

2 Kemysin matka

Tässä luvussa erittelen tarkemmin alkuperäisaineistoani ja sen erityispiirteitä. Käyn läpi Kemysin matkan vaihteita ja hänen ajatuksiaan. Matkakertomus avaa mielenkiintoisen kuvan 1500-luvun lopun Guyanasta ja siitä, mitä intressejä ja tavoitteita eurooppalaisella tutkimusmatkailijalla oli. Tutkin ensin Kemysin matkakertomusta ja tämän jälkeen Kemysin kolo-nialistista roolia aineiston varjossa.

2.1 Lawrence Kemys Karibialla

Lawrence Kemys syntyi vuonna 1562 Wiltshiressä, Englannissa. Hän opiskeli Balliol Collegessa Oxfordin yliopistossa ja muutti Lontooseen valmistuttuaan 1580-luvun lopulla.¹⁸ Hän ylsi jo nuorena matemaattisen osaamisensa vuoksi merkittäviin tehtäviin, tutustui Walter Raleighiin ja pääsi osaksi tämän lähipiiriä¹⁹. Kemys ja Raleigh matkasivat Guyanan rannikolle yhdessä vuonna 1595. Yksi matkan tavoitteista oli löytää kultakaivos Orinocojoen (*Orenoque*)²⁰ varrelta, mutta tässä retkikunta ei onnistunut. Kemys palasi vuoden 1596 tam-mikuussa takaisin Karibianmerelle, tällä kertaa ilman Raleighia, pienemmällä retkikunnalla ja Darling-laivan kapteenina. Retkikunta koostui myös kahdesta muusta laivasta. Tavoitteena oli jälleen etsiä myyttisiä rikkauksia alueelta. Kemys ankkuroi Darlingin Araguarin (*Arrowari*) suulle, nykyisen Brasilian osavaltion Amapán alueelle. Tästä hän eteni rantaa pitkin pohjoiseen päin Guyanan rannikon läpi, pitäen kirjaa kaikista tutkimistaan joista, päätyen lopulta Orinocolle, nykyisen Venezuelan alueelle asti.²¹

Kemys kirjoitti tältä vuoden 1596 matkaltaan kirjoituksen *A relation of the second voyage to Guiana. Perfourmed and written in the yeare 1596*. Kirjoitus on omistettu Walter Raleighille, mikä käy ilmi kertomuksen johdannon sanoista. Tässä Kemys pohjustaa kertomuksen olevan suorasanaista ja liioittelematonta, painottaen omien sanojensa luotettavuutta.²² Hän myös puhuttelee Raleighia ylistävin saatesanoin ja kuvailee matkaa ”teidän toisena löytönä”, kuva-saen valtasuhdetta, toisaalta myös vilpitöntä ihailua ja kunnioitusta heidän välillään. Kirjoituk-sen luonne on ilmeisen salainen ja yksityiselle piirille tarkoitettu, jota selittää aikakauden

¹⁸ Howgego 2003, 567.

¹⁹ Eccles 1982, 78.

²⁰ Kutsun jatkossa Kemysin tutkimia jokia tutkielmassani niiden nykyään käytössä olevilla nimillä, sulkeissa al-kuperäisaineistossa esiintyvä nimi. Jokien nykyiset nimet olen löytänyt muun muassa karttasovelluksista.

²¹ Kemys 1596.

²² “...without anie enlargement of made words: for in this argument, single speech best besemeth a simple truth.” Kemys 1596.

kontekstit. Valtion asioista ja diplomatiasta keskustelevala kirjoitus oli luonteeltaan yksityisempi eikä kertomuksessa esiintyneet tulokset ollut tarkoitettu avoimeen jakoon. Englanti oli edelleen sodassa Espanjan kanssa ja maat kamppailivat siirtomaaherruudesta muun muassa juuri Guyanassa.

Siirtomaaherruuden lisäksi eurooppalaisia kiinnosti alueen väitetyt rikkaudet, jonka omistuksesta englantilaiset ja espanjalaiset kamppailivat. Jalometallit ja myyttiset löydöt olivat omiaan innostamaan Kemysiäkin lähtemään Guyanaan. Raleighia itseään kiinnosti suuresti löytää myyttinen El Dorado, kultainen kaupunki Etelä-Amerikan viidakossa. Legenda syntyi jo 1530-luvulla espanjalaisten tutkimusmatkailijoiden kertoessa väitetystä kultaista miehestä.²³ Myytti kehittyi ja muuntui kokonaiseksi kultaiseksi kaupungiksi. Kyseessä oli tosin vain kolonialististen haaveiden ja alkuperäiskansojen tarinoiden ruokkima fiktiivinen kertomus. Raleigh oli yksi monista, joihin tarina teki vaikutuksen, hän matkasi useaan otteeseen alueelle 1500–1600-lukujen aikana ja pyrki epätoivoisesti sekä tuloksettomasti löytämään El Doradon.²⁴ Kemysiä tosin ei kaupunki ilmeisesti sen suuremmin kiinnostanut, mainiten sen kertomuksessaan vain ohimennen Raleighille kirjoittaessaan.²⁵

Kertomus etenee runollisella kuvailulla Guyanasta.²⁶ Kemys kirjoittaa usein alueen luonnosta ja sen kauneudesta, joka oli selkeästi tehnyt häneen vaikutuksen. Kemys oli luku- ja kirjoitustaitoinen sekä hyvinkin kaunopuheinen ja sivistynyt, tehden hänestä ajalleen poikkeuksellisen paljon oppineen merikapteenin.²⁷ Runoilu ja esimerkiksi latinankieliset termit värittävät hänen tekstiänsä. Runollisessa osuudessa esiintyy kaunopuheisuuden lisäksi huolet espanjalaisten vaikutusvallasta alueella ja tavoitteista viedä sen rikkauksia.

But as a riuer from a mountaine running,
The further he extends, the greater growes,
And by his thriftie race strengthens his streame,
Euen to ioyne battale with th'imperious sea
Disdaining his repulse, and in despight
Of his proud furie, mixeth with his maine,
Taking on him his titles and commandes:
So let thy soueraigne Empire be encreast,

²³ Silverberg 1996, 9–10.

²⁴ Silverberg 1996, 233.

²⁵ "(...) *El Dorado* hath vndoubted credite and account in their iudgements". Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

²⁶ Kemys 1596, *De Guiana*, carmen Epicum.

²⁷ Silverberg 1996, 260.

And with *Iberian Neptune* part the stake,
Whose *Trident* he the triple worlde would make.²⁸

Runollisen osion jälkeen Kemys kirjoittaa itse tutkimusmatkasta osiossa *The Second Voyage to Guiana*. Kemys kuvailee varsin tarkasti matkan eri vaihteita ja havaintoja. Retkikunta lähti Portland Roadilta, Englannista 26. tammikuuta²⁹ kohti Amerikkaa. Joukkoon kuului muun muassa paikallisten kieliä osaava tulkki. Matka kulki Kanariansaarten ja Kap Verden ohi, joissa retkikunta myös vietti aikaa. Amerikan mantereelle Kemys saapui maaliskuussa, jossa hän ankkuroi laivan Araguarin suulle. Tästä Kemys eteni Etelä-Amerikan rannikkoa pitkin länteen päin. Retkikunta jatkoi Oyapockille (*Wiapoco*), jota tutkittaessa he löysivät lukuisia tyhjiä taloja. Kawille (*Cawa*) saapuessa retkikunta törmäsi paikallisen heimon alkuperäisasukaisiin, jotka veivät heidät jokea pitkin heimon asuinpaikkaan. Kemys kehui heidän olleen hyvin ystävällisiä ja he keskustelivat tulkin avuin espanjalaisista, jotka olivat käyneet seudulla useamman kerran väkivaltaisain aikein. Kemys lupaili Englannin taas olevan ystävällinen ja valloittamisen sijaan he olisivat tulleet suojelemaan heitä.³⁰ Kemysin retkikunnalle Espanjan vaikutusvallan laajuus tuli yllätyksenä.

Retkikunta jatkoi matkaansa eteenpäin heimon päällikön ohjeistuksen mukaisesti, joka yritti myös pyytää heitä jäämään kylään pidemmäksi aikaa. Hän myös antoi vanhemman miehen Kemysin mukaan oppaaksi ja tulkiksi loppumatkalle.³¹ Kyseinen henkilö sai nimekseen William of Cawe, joka päätyi retkikunnan mukana Englantiin asti ja palveli myöhemmilläkin englantilaisten tutkimusmatkoilla.³² Hänen kielitaitonsa oli selvästi tehnyt Kemysiin vaikutuksen, sillä hän korosti Raleighille Williamin hyödyllisyydestä Englannin tulevienkin tutkimusmatkojen kannalta. Kemysin retkikunta jatkoi matkaa, edeten uusille joille, mielessään alueen myyttiset kulta-aarteet. Espanjan vaikutusvalta alueella huolestutti Kemysiä toistuvasti. Hän kertoo alkuperäiskansojen kokemuksista, kuten tappeluista, heimon naispuolisten henkilöiden ryöstöistä ja kylien poltoista. Yksi kertomuksessa esiintyvistä väitteistä on, että espanjalaisilla oli alkuperäisasukkaiden ryöstelyn seurauksena 10–12 vaimoa ja he pitivät

²⁸ Kemys 1596, *De Guiana*, carmen Epicum.

²⁹ Alkuperäisaineisto käyttää päivämäärissä juliaanista kalenteria, joka vaihdettiin Englannissa nykypäivänä käytettyyn gregoriaaniseen kalenteriin vasta vuonna 1752. Pidän Kemysin tekstissä esiintyvät päivämäärät sellaisenaan, joina ne siinä esiintyvät. Britannica.com. Verkkosivusto.

³⁰ Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

³¹ Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

³² William toimi tulkkina englantilaisen Leonard Berryn tutkimusmatkalla Guyanan alueella vuosi Kemysin matkan jälkeen. Williamia ei mainita alkuperäisaineistossa nimeltä, mutta Howgegon teoksen perusteella on kyseisen alkuperäisasukas juuri hän. Howgego 2003, 567.

itseään oikeutettuina ja siunattuina tähän.³³ Espanjalla oli siis jo selkeä jalansija ja kolonialistinen ote Guyanassa vielä sen suhteellisesta tuntemattomuudesta huolimatta.

Retkikunta eteni joidenkin viikkojen aikana Winicapora-nimiselle joelle, Orinocon lähellä. Kemys uskoi, että joen varrella sijaitsisi kultakaivos ja ”valkoisten kivien” kaivos.³⁴ Kemysin mukana ollut alkuasukas kertoi myös alueelta todella löytyvän paljon kultaa. Alueella sijaitseva myyttinen vuori, josta jalometalleja löytyisi, houkutteli Kemysiä, mutta alue ja sitä asuttavat heimot kuuluivat Espanjan vaikutuspiiriin. Retkikunta varusti heille lojaaleita alkuperäisasukkaita erinäisin teräasein, joiden avulla he saattaisivat hyökätä espanjalaisten ja näiden kanssa yhteistyötä tekevien alkuperäiskansojen kimppuun. Kemys kirjoittaa avoimesti tavoitteestaan yllyttää eri heimot sotaan toisiansa vastaan, jotta hän pääsisi käsiksi alueen rikkauksiin ja sen hallintaan.³⁵ Espanjan siirtokuntia ja kyliä alueella hallitsi tutkimusmatkailija Antonio de Berrío³⁶, josta Kemys toivoi pääsevänsä eroon.

Retkikunta keräsi puolellessa lisää heimoja, joita innoitti suunnitelma hyökätä espanjalaisten alueelle. Heimot kertoivat Kemysille väkivallan teoista, joita espanjalaiset tekivät, kun he eivät suostuneet käymään kauppaa heidän kanssaan. Retkikunta jatkoi matkaansa eteenpäin, Kemysin nimetessä yhden joista *Raleanaksi* Raleighin mukaan.³⁷ Darlingin miehistö tavoitti lopun retkikunnasta tällä seudulla, jotka olivat vastaavasti tutkimassa jokia, löytämättä kuitenkaan mitään Kemysiä kiinnostanutta. Kullan lisäksi häntä kiinnosti tupakka, jota hän pyrki löytämään ja ostamaan alkuperäisasukkailta. Yhden heimon kanssa yhteistyö ei Kemysille sopinut, sillä he olivat väitetyt kannibaaleja ja olivat ”lähiaikoina syöneet ranskalaislaivan koko miehistön”.³⁸

Espanjalaisten ja de Berrión surmaaminen olivat vahvasti Kemysin mielessä. Hän pelottelee kertomuksessa Raleighia espanjalaisten linnoituksista Trinidadin saarella, vakuuttelee monien alkuperäiskansojen olevan heidän puolellaan, valmiita sotimaan Espanjaa vastaan ja hyökkäämään ilman mitään selkeää hyväksyntää tai määräystä. Espanjalaisten julmuudet toistuvat kertomuksessa usein, joiden varjolla Kemys epäilemättä pyrki rakentamaan kuvan englantilaisten hyvyydestä ja siitä, miten kullan ja muiden alueen rikkauksien ryöstäminen olisi niin

³³ Kemys 1596, The Second Voyage to Guiana.

³⁴ ”...eyther to the myne of white stones neere *Winicapora*, or els to a gold myne”. Kemys 1596, The Second Voyage to Guiana.

³⁵ Kemys 1596, The Second Voyage to Guiana.

³⁶ Howgego 2003, 567.

³⁷ ”Wee haue presumed to call it by the name of *Raleana*, because your selfe was the first of our nation that euer entred the same.” Kemys 1596, The Second Voyage to Guiana.

³⁸ Kemys 1596, The Second Voyage to Guiana.

kutsutusti oikea teko. Kertomus päättyy Kemysin toiveisiin valloittaa Guyana, ”annex[ed] vnto the Crowne”, riistää rikkaudet ja hävittää kilpailija sekä vihollinen Espanja alueelta.³⁹ Tähän Kemys päättää kertomuksensa, viimeisillä sivuilla on vielä lista retkikunnan tutkimista joista ja luettelo espanjalaistutkimusmatkailijoista, jotka olivat myös matkanneet Guyanan seudulle 1500-luvun aikana. Kemysin retkikunta palasi takaisin Englantiin elokuussa 1596, mukanaan alkuperäisasukas William, muttei kultaa.⁴⁰

2.2 Kemys kolonialistina

Lawrence Kemysin matkakertomus avaa vaikuttavasti varhaismodernin ajan tutkimusmatkailijan konkreettista toimintaa eurooppalaisille vielä varsin tuntemattomalla alueella. Kemysin innokkuuden ja mielenkiinnon takaa löytyvät myös selvät voimasuhteet ja asenteet koloniaalisen englantilaistutkimusmatkailijan suhtautumisesta tulevaan siirtomaahan. Kemys matkustaa Guyanaan tutkimaan aluetta ja sen rikkauksia yksinomaan kotimaansa hyväksi keskellä sotaa, jossa kilpailijavaltio Espanjalla oli samat tavoitteet.

Voiko Kemysiä pitää kolonialistina? Antti Kujala määrittelee kolonialismin kirjassaan *Kivenmurskaajat* ”yhtenä muotona siitä yleisemmästä historiallisesta käytännöstä, että erot resursseissa ja kehityksessä johtavat usein heikomman osapuolen alistamiseen”.⁴¹ Tyypillistä tälle on siirtomaavallan ja siirtomaan välinen maantieteellinen ja kulttuurillinen etäisyys. Guyana ja Karibianmeri sijaitsevat ”uudella mantereella”, Atlantin valtameren toisella puolen Englantiin nähden. Alue oli vielä Kemysin tutkimusmatkan aikana varsin kehittymätön ja lukuisat alkuperäiskansat asuttivat aluetta, herättäen kummastelua ja ihmetystä kulttuurillaan ja tavoillaan. Kaikki Kemysin teot, ajatukset ja tavoitteet hänen matkakertomuksessansa osuvat Kujalan määritelmään kolonialismista. Häntä voidaan siis kapteenin ja tutkimusmatkailijan ohessa kutsua perustellusti kolonialistiksi.

Kolonialismi on monimutkainen ilmiö, jota ei voi käsittää helposti tai yksinkertaisesti. Kujalan määritelmä on osuva, tosin hyvin pelkistetty. Alistaminen ei ole aina niin suoraviivaista ja selvää, kuten Kemysin tapauksessa. Maantieteellinen etäisyys on myös kyseenalaistettavissa, erityisesti Englannin historiaa tutkiessa. Tutkimukselleni läheinen esimerkki tästä on, että ennen hänen tutkimusmatkojaan Guyanaan Walter Raleigh osallistui Irlannissa Englantia

³⁹ Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

⁴⁰ Howgego 2003, 567.

⁴¹ Kujala 2019, 7.

vastustavan kapinan tukahduttamiseen ja kapinallisten surmaamiseen.⁴² Vuoden 1581 keväällä hänet vieläpä nimitettiin Munsterin provinssin johtoon. Englannin valtataisteluista ja alueiden alistamista voidaan siis tutkia menemättä Brittien saaria kauemmas. Vaikka varsinaisen kolonialismin ja siirtomaakulttuurin voidaan perustella olleen ilmiönä erilaista sen maailmanlaajuisten vaikutusten vuoksi⁴³, on tärkeää huomioida ajan siirtomaaisäntien toimineen ekspansionistisesti ja alistavasti emämaan välittömässä lähiympäristössäänkin.

Kolonialismia voidaan tutkia syvemmin ja näin yhdistää Kemys tehokkaammin osaksi tätä verkostoa. Lauri Uusitalo erittelee väitöskirjassaan *A Colonial Frontier: Interethnic Interaction, Indigenous Agency, and the Formation of Colonial Society in the Gobernación of Popayán, 1540–1615* kolonialismia terminä ja ilmiönä. Eurooppalainen kolonialismi oli alistavaa taloudellisesti, mutta myös kulttuurillisesti ja yhteiskunnallisesti.⁴⁴ Globalisaatio ja länsimaiden hegemonian kasvu johtivat kolonisoitavien kohteiden alistamiseen toden teolla, siirtomaaisännillä oli ehdoton vaikutus alueiden kehityksen kulkuun niin taloudellisesti kuin kulttuurillisestikin. Kemysille Guyana oli luonnonvarojen aitta, jossa jo asustaneet asukkaat olivat lähinnä voimavara ja kiinnostuksen kohde. Hän ei keskity alueen kulttuureihin ja tapoihin tutustumiseen syvemmin, eikä hän perehdy kansojen yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Tärkeintä hänelle on tietää, ketkä ovat Englannille lojaaleja ja valmiita palvelemaan kruunua esimerkiksi hyökkäämällä espanjalaisten kimppuun. Itsestään hän pyrki myös luomaan viatonta ja reilua kuvaa paikallisille, vaikka hänellä oli selkeitä intressejä ja etuja ajettavanaan Guyanassa.

Vaikka Kemys kirjoittikin ahkerasti Guyanasta ja tutki lukuisia jokia selvästi alueesta kiinnostuneena, oli hän silti väistämättä Guyanassa kolonisaation kätyrinä. Carl Thompson tiivistääkin teoksessaan *Travel Writing* varhaismodernin ajan tutkimusmatkoja ajaneen kiistatta haaveet ja tavoitteet kaupankäynnistä, valloituksesta ja kolonisoinnista.⁴⁵ Kemysiä ei voida pitää tulevaan siirtomaahan puhtaasti tiedonjanon vuoksi matkustaneena tutkimusmatkailijana, varsinkaan tutkittaessa hänen tekojaan ja ajatuksiaan. Kemys osallistui englantilaisten läsnäolon ja vaikutusvallan lisäämiseen alueella, vakuutteli alkuperäisheimoja liittymään osaksi Englannin valtataisteluja ja pyrki riistämään jalometalleja täysin maansa omistukseen. Hän ei suoraan ollut siirtomaaisäntä, harjoittanut orjuutta tai edistänyt plantaasitaloutta, mitä

⁴² Schaff 2020, 146.

⁴³ Uusitalo 2021, 35.

⁴⁴ Uusitalo 2021, 36.

⁴⁵ Thompson 2011, 41.

tosin voidaan perustella yksinkertaisesti 1500-luvun lopun rajoitteiden vuoksi olosuhteisiin nähden, eikä Kemysin itsensä toiveista tai päätöksistä.

Kemys suoritti matkansa vuonna 1596, aikana, jolloin englantilainen kolonialismi ja siirtomaakulttuuri oli alkuvaiheissaan. Siirtomaa-aika voidaan jakaa muutosvaiheisiin, jossa 1500–1600-lukujen vaihetta kuvasivat Espanjan siirtomaajärjestelmän synty ja Karibian plantaasitalouden perustaminen.⁴⁶ Espanjassa kolonialismi alkoikin huomattavasti aikaisemmin, kuin Englannissa, esimerkiksi Asteekkien ja Inkojen valtakunnat oli valloitettu ja tilalle tuotu espanjalaisten pakkotyöjärjestelmä 1500-luvun loppuun mennessä.⁴⁷ Tällöin Englanti vasta haki jalansijaa siirtomaamonopolissa Aasian ja Amerikan alueilla. Kemys tunnustaa valtioiden välisen eron kehityksessä, keskittyen kertomuksessaan huoleen espanjalaisten jalansijasta, määrästä ja väkivaltaisuudesta. Mitään selvää hallintoa eurooppalaisilla valtioilla ei kuitenkaan Guyanassa vielä ollut, vaan alue oli enemmän vielä suhteellisen tuntematon, tutkimusmatkailijoiden ja paikallisia heimoja alistaneiden espanjalaisten etupiirissä, kuten Antonio de Berrion. Englannin valta alueella realisoitui, kun Brittiläisen Guayanen siirtomaa perustettiin vasta kaksisataa vuotta myöhemmin vuonna 1796.⁴⁸

Kemys matkusti Guyanaan vielä vuonna 1617, jälleen Walter Raleighin kanssa. Tällä matkalla hän palasi Orinocolle Raleighin pojan Watin kanssa, missä hän hyökkäsi San Thomén kylään.⁴⁹ Kemys rikkoi hänelle annettuja määräyksiä hyökkäämällä väkivalloin espanjalaisten kimppuun. Hän oletti löytävän alueelta kultakaivoksen, missä hän ei kuitenkaan monien viikkojen etsimisen jälkeen onnistunut. Wat myös menehtyi kylään hyökkäyksen tuoksinassa, mikä oli Kemysille tuloksettoman retken lisäksi selvästi järkytys ja Raleighille suuri pettymys. Palattuaan Orinocolta Raleighin laivaston luokse Kemys yritti anella tuloksetta anteeksi-antoa, jonka jälkeen hän teki itsemurhan.⁵⁰ Hänen elämänsä päättyi toisella puolella valtamerta, epäonnistuneen tutkimusmatkan jäljiltä. Kemysin kolonialistiset ihanteet ja odotukset rikkauksien keräämisestä Englannin hyväksi eivät ikinä toteutunutkaan. Myös Raleighia odotti samankaltainen kohtalo Englannissa katastrofimaisten matkan päätteeksi. Palattuaan vuonna 1618 tyhjin käsin hänet mestattiin lähes välittömästi petturuudesta.⁵¹

⁴⁶ Kujala 2019, 21.

⁴⁷ Kujala 2019, 27.

⁴⁸ britannica.com. Verkkosivusto.

⁴⁹ Howgego 2003, 567.

⁵⁰ Silverberg 1996, 287–288.

⁵¹ Schaff 2020, 148.

3 Kolonialismi ja siirtomaa-ajattelu

Tässä luvussa perehdyn tarkemmin varhaismodernin ajan kolonialismin luonteeseen, erityisesti Karibianmeren alueella. Keskityn aineistoni vuoksi englantilaisten harjoittamaan kolonialistiseen toimintaan, vaikka käsittelen aihetta myös yleiskuvallisesti ja erityisesti espanjalaisten toimintaan keskittyen. Pohdin, miten Kemysin kirjoittama matkakertomus heijastelee kolonialismia aatteena ja miten teos toimii jatkeena laajemmin 1500-luvun englantilaiseen maailmankuvaan.

3.1 Eurooppalaisten Guyana varhaismodernina aikana

1500-luku oli muutoksen ja murroksen aikaa maailmassa. Euroopan valtiot alkoivat keskittämään yhä enemmän resursseja ja voimaa rajojensa ulkopuolelle ja valtamerten taakse. Kristoffer Kolumbuksen purjehdus Euroopasta Karibialle vuonna 1492 loi jotain, josta ei ollut enää paluuta. Kokonaan toisella, vielä tuntemattomalla mantereella asuneet kansat tulisivat kohtaamaan eurooppalaisten kanssa kohtalokkaasti. Uusi manner nähtiin alistettavana, Euroopan vallan alle kuuluvana alueena. Paavin bulla *Inter caetera* vuodelta 1493 antoi Espanjalle omistusoikeuden koko Amerikan mantereeseen lukuun ottamatta Portugalin vaatimia alueita.⁵² Karibianmeri ja sen seutu olikin aluetta, johon ensimmäiset eurooppalaiset siirtokunnat perustettiin.⁵³ Meren eteläpuolella on Etelä-Amerikan maanosa, jossa Guyanan alue sijaitsee. Eurooppalaiset, Lawrence Kemys mukaan lukien, pyrkivät saamaan alueen haltuunsa varhaismodernin ajan ihanteiden mukaisesti.

Kemysin tutkimusmatka alueelle ei suinkaan ollut ainoa laatuaan. Vuotta aikaisemmin, vuonna 1595 hän matkusti kapteeni Walter Raleighin kanssa samalle alueelle. Raleigh kirjoitti Kemysin tapaan tästä matkakertomuksen, *The Discoverie of the Large, Rich and Bewtifvl Empyre of Gviana* (1596), jota Johannes Schlegel tutkii Barbara Schaffin teoksessa *Handbook of British Travel Writing*. Raleigh oli itse ideoinut tämän matkan Guyanaan ja kerännyt siihen varoja pääosin luotolla, halunaan löytää El Dorado.⁵⁴ Hänen kertomuksessaan on monia samankaltaisuuksia kuin Kemysin teoksessa se ja kuvastaa hienosti eurooppalaisten näkemyksiä Karibian alueesta kolonialismin kontekstissa. Guyana nähtiin voimavarana: sen luonnonvarat olivat sekä vaikuttavia että jotain, jotka tuli saada Englannin vaikutusvallan alle

⁵² Miola 2007, 483.

⁵³ britannica.com. Verkkosivusto.

⁵⁴ Schaff 2020, 147.

väkivalloinkin. Tästä kertoo oivasti Raleighin vertauskuva Guyanasta puolustuskyvyttömänä naisena, joka ”odottaa vallan alle ottamista ja hedelmöitystä”.⁵⁵ Näin julkea tapa kuvata aluetta antaa konkreettisen käsityksen sille, etteivät Raleigh tai liioin Kemys olleet pelkällä tutkimusmatkalla Karibialla.

Englannin siirtomaa-aika alkoi kunnolla 1500-luvun loppupuolella Francis Draken purjehduksen jälkeen maailman ympäri vuosina 1577–1580, minkä seurauksena valtiosta tuli vakavasti otettava kilpakumppani Portugalille ja Espanjalle.⁵⁶ Sitten eri seutujen kolonisoinnista ympäri maailman tuli ihanne, tavoite ja osa eurooppalaisen vallan omakuvaa. Tätä Raleigh ja Kemys olivat tekemässä Guyanassa, kultaisen kaupungin etsiminen ja seudun jokien kartoittaminen Englannin käyttöön olivat suoraan kytköksissä tähän ihanteeseen. Kummankin matkakertomukset edistivät ekspansionistista agenda ja kuvasivat vierasta aluetta eksoottisena, arvokkaana ja Englannin kruunun vallan alle kuuluvana.⁵⁷ Raleigh uskoi myös Jumalan lahjoittaneen Englannille Guyanassa piilottelevat arvokkuudet.⁵⁸ Tämänlainen ylempään mahtiin vetoaminen oli tavoite saada kolonialistinen toiminta näyttämään pyhältä, korkeamman voiman tahdon noudattamiselta. Uskonnolla oli merkittävä rooli englantilaisessa siirtomaa-ajattelussa, Amerikan manner esimerkiksi nähtiin tyhjänä alueena, jossa protestanttinen kirkko voisi vapaasti toteuttaa suunnitelmaansa kuvittelemastaan täydellisestä yhteiskunnasta.⁵⁹

Raleigh kuului kuningatar Elisabetin lähipiiriin, minkä avulla hän onnistui vakuuttamaan Englannin osallistumaan aarteensintään Amerikkaan. Heidän suhteensa oli kuitenkin ailahteleva ja Raleigh vietti jopa useampaan otteeseen aikaa vangittuna.⁶⁰ Tästä huolimatta hänen onnistui kerätä varoja ja mainetta tutkimusmatkoja varten. El Dorado ei ollut hänen ensikosketuksensa Amerikan kolonisointiin, hän yritti epäonnistuneesti muun muassa perustaa siirtokunnan Virginiaan, Pohjois-Amerikkaan. Epäonnistumiset todella seurasivat häntä tutkimusmatkailun saralla, eivätkä Englannin kuninkaalliset selvästi arvostaneet Raleighin toistuvasti varoja kuluttavia matkoja, joista hän palasi aina tyhjin käsin.⁶¹ Kemys ei ollut Raleighin tapaan vaikutusvaltainen ja kruunun välittömässä lähipiirissä, mutta kaksikko oli keskenään läheinen. Raleigh muun muassa pyysi vankeudessa ollessaan vuonna 1603 vaimoaan pitämään

⁵⁵ Schaff 2020, 156–157.

⁵⁶ Schaff 2020, 13.

⁵⁷ Schaff 2020, 14.

⁵⁸ Amundsen 2023, 614.

⁵⁹ Amundsen 2023, 616.

⁶⁰ Schaff 2020, 147.

⁶¹ Silverberg 1996, 290.

huolta Kemysistä.⁶² Vuoden 1596 matka, jonka aikana Kemys keräsi kattavasti tietoa Guyanasta, varmasti vahvisti heidän välistä luottamusta. Tämä murtui vuonna 1618, kun Raleigh ei voinut antaa anteeksi hänelle Watin kuolemantuottamusta ja hänelle annettujen käskyjen laiminlyöntiä. Juuri ennen mestaustaan Raleigh totesi, että epäonnistunut matka oli Kemysin tyhmyyden syytä.⁶³

Epäonnistumisia koettiin muuallakin: Espanjan vaikutusvalta Karibialla oli 1600-luvulla heikkenemään päin. Englannin onnistui kasvattaa voimavarojaan ja kehittää siirtomaakulttuuriaan kalliista harharetkistä huolimatta, minkä seurauksena maailman geopoliittinen tilanne oli muuttumassa. Englannin ja Espanjan sota päättyi 1600-luvun alkupuolella Englannin voitoksi, päättäen Espanjan imperiumin ”kulta-ajan”.⁶⁴ Valtion laivasto oli suuremmaksi osaksi tuhoutunut ja iso osa siirtomaista sekä niiden tuomista kauppaverkostoista oli siirtynyt muiden omistukseen, etenkin Englannin. Karibianmeren seudusta tuli osa Englannin etupiiriä, ajan myötä myös Guyanasta. Huomioitavaa on, ettei Guyana ollut vain Espanjan ja Englannin vaikutusvallan alainen. Muutkin eurooppalaiset valtiot, kuten Ranska ja Alankomaat osallistuivat seudun kolonisointiin.⁶⁵ Guyana alistettiin Euroopan valtioiden toimesta tarkoituksenmukaisesti, ei Englannin ja Espanjan sodan seurauksena tai Kemysin ja Raleighin yksittäisten tekojen rajoissa.

3.2 Ihmisten ja luonnonvarojen alistaminen

Yksi Kemysin kertomuksen usein toistuvista näkökulmista on se, miten hän esittää ja kuvailee tutkimansa alueen asukkaita ja luontoa. Kemysin tietynlainen innokkuus loistaa tässä: hänelle vieraat alueet olivat täynnä kokemuksia ja potentiaalisia arvotavaroita hänen tutkimusryhmälleen ja Englannille. Eurooppalaisen kolonialistin voimasuhteet kohtaamiinsa alkuperäiskansalaisiin ovat hyvinkin alistavat. Kemys kuvaa paikallisia alkuperäiskansalaisia tietynlaisesta eksoottisesta ja ihmetyksen näkökulmasta kertomuksessaan, mikä kuvastaa varhaismodernin ajan eurooppalaisten asenteita ja ennakkoluuloja vieraita kulttuureita kohtaan. Hän on vaikuttanut joidenkin heimojen ystävällisyydestä ja tarjoamasta kohtelusta, joista selkein lienee Kaw-heimo. He tarjosivat retkikunnalle mahdollisuuden asustaa kylässään ja antoivat vieläpä tulkiksi ja oppaaksi Williamin.⁶⁶ Tästä Kemys oli innoissaan ja kirjoittaa, kuinka häntä tulisi

⁶² Eccles 1982, 78.

⁶³ Silverberg 1996, 291–292.

⁶⁴ Herman 2022. Verkkosivusto.

⁶⁵ Silverberg 1996, 293.

⁶⁶ Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

hyödyntää Englannin tutkimusmatkoilla tulevaisuudessakin. Alkuperäiskansalaiset nähtiin siis lähinnä voimavarana ja potentiaalisina hyödykkeinä retkikunnan tarpeisiin.

Englannin ja Espanjan sota ei pysynyt valtioiden rajojen sisällä, vaan myös Guyanan asukkaat kokivat kamppailun vaikutukset. Espanjalaisten vaikutusvalta alueella oli Kemysin retkikunnan saapuessa jo ilmeisen pitkään jatkunutta, mistä kertoo paikallisten kokemat julmuuden ja väkivallan teot. Kemys taas kuvaa itseään ystävänä ja Englantia rauhanomaisena valtiona, joka on saapunut paikalle suojelemaan heimoja espanjalaisilta ja käymään kauppaa heidän kanssaan.⁶⁷ Välitön ristiriita syntyy Kemysin pyrkiessä värväämään alkuperäiskansalaisia sotimaan espanjalaisia vastaan. Guyanalaiset alistettiin eurooppalaisten valtioiden valtakamppailulle ja halulle ryöstää jalometalleja väitetyistä kaivoksista. Guyanan lukuisten jokien varilla asuvat heimot olivat jo joutuneet heidän mukaansa pakenemaan ja liikkumaan espanjalaisten painostuksen ja väkivallan vuoksi.

Yksi ehdoton Kemysin matkan päämäärä oli Guyanan luonnonvarojen löytäminen ja vieminen. Jalometallit, erityisesti kulta, oli eurooppalaisille tärkeä materiaali. Juuri Walter Raleigh pyrki löytämään myyttisen El Doradon Guyanasta tutkimusmatkallaan vuonna 1595.⁶⁸ Tämä kaupunki oli legenda, jota ruokki alkuperäiskansalaisten kertomukset. Läpi varhaismodernin ajan niin englantilaiset kuin espanjalaisetkin yrittivät löytää tätä kaupunkia tuloksetta. Kemys mainitsee kertomuksessaan lukuisten espanjalaistutkimusmatkailijoiden nimet, jotka olivat etsineet Guyanasta El Doradoa.⁶⁹ Useamman retkikunnan kohtalona oli menehtyminen, mitä ilmeisimmin sairauksiin, Guyanan viidakossa.

Kulta oli tärkeä raaka-aine varhaismodernina aikana Euroopassa sen arvon vuoksi. Kolumbuksen purjehdusten myötä kultaa löydettiin ennennäkemättömiä määriä Amerikan mantereelta. 1600-luvulla noin 35 prosenttia maailman kullasta oli peräisin Etelä-Amerikasta.⁷⁰ Kultakaivokset, kuten muutkin kaivokset, käyttivät runsaasti orjatyövoimaa ja Amerikan alkuperäiskansalaiset, myöhemmin myös Afrikasta tuodut orjat joutuivat pakkotyöhön surkeissa olosuhteissa.⁷¹ Esimerkiksi hopea oli vastaavasti tärkeä ja arvostettu metalli, jota louhittiin ”uudesta maailmasta”. Kemysiä, kuten Raleighiakin, innosti suuresti kullon

⁶⁷ “(...) we now came onlie to discover, & trade with them.” Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

⁶⁸ Thompson 2011, 41.

⁶⁹ Kemys 1596, Heere followe the names, of those worthie Spaniardes that haue sought to discover and conquere Guiana: Extracted out of the writings of Iuan de Castellanos clerigo, who compiled the booke, intituled, *Primera parte de las Elegias de varones illustres de Indias*.

⁷⁰ britannica.com. Verkkosivusto.

⁷¹ Kujala 2019, 29.

löytäminen, sillä sen arvo tunnettiin luonnollisesti Englannissakin. Kolonialismi oli löydetyn alueen luonnonvarojen kiihdyttämistä, johon Kemys osallistui mieluusti ja epäroimättä.

Jalometallin lisäksi Kemysiä innosti muutkin eksoottiset ja arvokkaat luonnonmateriaalit. Hän keräsi suurissa määrin puutavaraa paikallisista puulajeista. Etenkin brasilianpuu kiinnosti retkikuntaa: ”we took in so much Brafill wood as our boat could carie”.⁷² Tupakka oli arvokas rahakasvi, jota Kemysin retkikunta yritti etsiä ympäri Karibiaa. Kemysille laatu oli myös selvästi tärkeää, esittäen tyytymättömyyttä joidenkin seutujen tupakasta. Arvokkaat raaka-aineet innostivat Kemysiä kirjoittamaan Raleighille niiden hyödyistä Englannille. ”Brasil wood, honey, Cotten, *Balsamū*, & drugs to help defray charges”,⁷³ hän listasi.

Luonnonvarojen kerääminen ei 1500-luvun lopulla ollut vielä laajamittaisen plantaasitalouden muotoista, mutta oli matkalla tähän suuntaan. Guyanan seudullakin alkoi viimeistään 1600-luvulla rahakasvien viljely ja myynti osana maailmanlaajuista kauppaa. Antonio de Berrío, joka asusti seudulla pitkään, kasvatti tupakkaa ja myi sitä muun muassa englantilaisille kauppiaille.⁷⁴ Sisämaan maasto soveltui paremmin viljelykseen kuin rannikon lietealue, joka haettiin tutkimusmatkailijoiden liikkuesssa syvemmälle Guyanaan. Englantilaiset kasvattivat siellä muun muassa sokeria, puuvillaa ja tupakkaa.⁷⁵ Siirtomaaksi vakiintumisen kannalta oli tärkeää saada vahva jalansija alueelle, jossa viljelyllä ja kaupankäynnin mahdollistamisella oli merkittävä rooli. Kemysin ja Raleighin ihastelevat kuvaukset koskemattomasta, luonnonvaraisesta ja alkukantaisesta seudusta sisältävät samalla taka-ajatuksen siitä, kuinka ympäristö kuuluu Englannin vallan ja tahdon alle.

Raleigh tunnisti jollain tasolla luonnonvarojen keräämisestä äitvät haitat. Englannissa huoletti maan metsäkato ja ympäristötuhot, jota kaivostoiminta aiheuttaisi.⁷⁶ Guyana taas oli uusi, tuntematon alue, josta jalometallia saattoi vapaasti kaivaa. Vastapalveluksena sille, että Guyanan alkuperäisasukkaat antoivat Englannin valloittaa alueen ilman väkivaltaista vastustelua, suojelisivat englantilaiset heitä espanjalaisilta. Suojelu toki oli englantilaisen näkemyksen mukainen: alkuperäiskansojen tahdottiin kääntyvän kristinuskoon ja ”sivistyvän”.⁷⁷ Kemys ei itse edustanut kirkkoa tai toiminut uskonnollisena auktoriteettina, hänelle tärkeämpää oli esittää ystävällistä ja rauhanomaista valloittajaa. Ristiriitainen lähtökohta ei kyselty

⁷² Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

⁷³ Kemys 1596, *The Second Voyage to Guiana*.

⁷⁴ Silverberg 1996, 271–272.

⁷⁵ Silverberg 1996, 273.

⁷⁶ Amundsen 2023, 617.

⁷⁷ Amundsen 2023, 619.

alkuperäiskansojen näkemystä, yksinkertaisesti todettuna manipuloiva lähestyminen vieraita kansoja kohtaan kuvastaa hyvin varhaismodernin ajan tutkimusmatkojen tavoitteita ja suhtautumista ”löydettyihin” alueisiin.

3.3 Kolonisoiva matkakertomus

Lawrence Kemysin *A relation of the second voyage to Guiana* on matkakertomus, joka käsittelee suoraan hänen tutkimusmatkaansa ja tekojaan. Hänen esimiehelleen, Walter Raleighille, luettavaksi tarkoitettu teos sisältää odotettavasti kolonialismia ja Englannin mahtia ihailevaa sisältöä. Kertomusta voidaan pitää ”kirjoituksena, joka valloittaa”, kuten Schlegel kirjoittaa.⁷⁸ Matkakirjoitusten luonne ei ollut varhaismodernina aikana viaton tai neutraali, vaan niihin yhdistyi nationalistiset haaveet ja Kemysin tapauksessa halu valloittaa englantilaisille vieras alue. Hän ihasteli alueen kauneutta ja koskemattomuutta ja samalla eksotisoi alkuperäiskansalaisia ja näiden tapoja, rakentaen Guyanasta otollista paikkaa Englannin siirtomaaksi. Espanjalaiset kuvattiin pahoina ja julmina siirtomaaisäntinä, joiden vaikutusvallasta alueella tuli päästä eroon. Jalometallien riistäminen oli Kemysillä niin innokkaasti mielessä, että hän oli valmis ajamaan Guyanan heimot sotaan keskenään ja hyökkäämään espanjalaisten kimppuun.

Matkakertomuksen yleisönä oli Raleigh ja Kemys puhuttelee kertomuksessa suoraan häntä. Hänelle perusteltiin niin retkikunnalle luovutetun alkuperäisasukkaan tuomia hyötyjä kuin pyydettiin mahdollisuutta laiminlyödä heille annettuja käskyjä. Kertomus oli siis hyvinkin yksityinen ja siinä esiintyvät tiedot luotettu vain vaikutusvaltaiselle henkilölle. Tämä oli yleinen ilmiö aikalaislähteissä, valtiollisella tasolla usein pyrittiin rajaamaan taloudellisesti ja strategisesti tärkeiden kirjoitusten saatavuutta.⁷⁹ Tätä Kemysin kertomuksen voidaan perusteellisesti nähdä olevan. Teksti on myös yksityiskohtaisen selostavaa ja kuvailevaa, kertoen Guyanan luonnosta, jokien tutkimisesta ja paikallisista asukkaista. Kaiken keskellä on Kemysin ja Englannin intressien seuraaminen sekä koloniaalisten tavoitteiden ihannointi.

Huomionarvoinen poikkeus matkakertomusten luonteesta on se seikka, että Raleighin vuoden 1595 matkasta kirjoitettu kertomus ei suinkaan ollut salainen. Hän päinvastoin loi teoksesta myyntimenestyksen, joka käännettiin useille kielille ja levisi ympäri Euroopan.⁸⁰ Tähän syynä oli varmastikin se, että matka itsessään ei ollut lainkaan tuottava, eivätkä lupaukset löytää El Dorado täyttyneet. Raleigh on viekkaudestaan ja ahneudestaan muistettu, joten omilla

⁷⁸ Schaff 2020, 157.

⁷⁹ Thompson 2011, 41–42.

⁸⁰ Amundsen 2023, 650.

saavutuksillaan ylpeily ja niiden julkiseksi tuominen sopivat hänestä luotuun maineeseen.⁸¹ Matkakertomuksissa on tärkeää huomioida, minkälaisen kuvan itsestään kirjoittaja luo ja mitä syitä tähän voi olla. Kemys tiedosti olevansa Englannin lähettämä kapteeni ilman suurempaa auktoriteettia valtion siirtomaapolitiikan suhteen, mutta hän haastoi annettuja käskyjä esimerkiksi sotatoimien välttämistä espanjalaisia vastaan alueella. Vertailun vuoksi Raleigh kirjoitti kertomuksensa hyvin nöyrästi ja myöntelevästi kuningatarta kohtaan, toiveena pitää heidän välinsä hyvänä ja taata tuki tulevillekin tutkimusmatkoille.⁸² Kemysin kaltainen korkeakoulu-tettu, kirjoitustaitoinen ja kaunopuheinen kapteeni tiedosti varmasti, minkälaisen kuvan hän itsestään antoi kirjoitustyyllillään ja kuinka hän pystyisi vetoamaan Raleighihin saadakseen tah- tonsa läpi Guyanassa.

Varhaismodernina aikana matkakirjallisuus kasvoi runsaasti, avartuvan maailman ja tutkimus- matkojen lisäksi innovaatiot, kuten kirjanpaino ja kartat ajoivat tätä kehitystä. Matkakerto- muksista tuli tärkeää lähdemateriaalia aikalaisille tutkimusmatkailijoille, kauppiaille ja poliiti- koille.⁸³ Kemysin kertomus on tämän vaiheen kirjallisuudesta oiva esimerkki. Kolonialisti- sena toimijana Guyanaan matkannut tutkimusmatkailija kirjoitti matkastaan kertomuksen, jossa puhdas tutkimus ja raportointi jäi toissijaiseksi kolonialismin tavoitteiden ja ihanteiden ottaessa vallan. Kemysin tarkan raportoinnin syynä olikin hänen tunnollinen rooli eurooppa- laisen siirtomaavaltaa ja myyttistä kultaa havittelevan valtion kätyrinä. Espanjalaisten kuvaa- minen ilkeinä, väkivaltaisina ja huonoina siirtomaaisäntinä ei ole poikkeuksellista, tämä kuva on rakentunut espanjalais- ja katolisvastaisen propagandan päälle.⁸⁴ Espanja nähtiin poikkeuk- sellisella ja uniikilla tavalla ilkeänä, mitä esimerkiksi protestanttinen Englanti hyödynsi luo- dessaan viholliskuvaa kilpakumppanistaan. Samalla oman valtion toimia saatettiin verrattain esittää vähemmän paheksuttavina.

Uusitalo nostaa esille matkakertomusten roolin suhteessa kolonisoitujen alueiden asukkaiden, Kemysin tapauksessa Guyanan alkuperäisasukkaiden, näkökulmaan. Alkuperäisasukkaiden äänen kuuluviin saaminen siirtomaaisäntien vierelle koloniaaliselta ajalta on epärealistista kulttuurillisten erojen ja kolonialismin seurauksena.⁸⁵ Samanlaista kirjallista perinnettä ja yhtä kattavaa alkuperäisaineistojen saatavuutta kuin eurooppalaisilla matkakertomusten kirjoitta- jilla ei ole. Tämä tekee kolonialismin tutkimuksesta väkisin eurosentristä ja rajallista. Jää

⁸¹ Silverberg 1996, 233.

⁸² Thompson 2011, 107–108.

⁸³ Thompson 2011, 42.

⁸⁴ Uusitalo 2021, 40.

⁸⁵ Uusitalo 2021, 32–33.

lukijalle pohdittavaksi, millaisena toimijana Guyanan lukuisat heimot näkivät Kemysin ja miten he todellisuudessa suhtautuivat vieraasta maasta varoituksetta saapuneeseen henkilöön. Kemysin kommentit kaipaisivatkin vierelleen lisää näkökulmia aikalaisten silmin.

4 Lopuksi

Lawrence Kemysin tutkimusmatka Karibianmerelle Guyanan rannikolle osui keskelle muuttuvan maailman aikakautta. Siirtomaakulttuuri alkoi kukoistaa Euroopassa, Englanti ryhtyi ottamaan jalansijaa valtamerten takaisilla alueilla ja tuntemattomat, ihmeelliset kohteet innostivat tutkimusmatkailuun. Matkasta hän kirjoitti kertomuksen *A relation of the second voyage to Guiana*, jossa avautuu vaikuttavasti varhaismodernin ajan tutkimusmatkailun tavoitteet, haaveet ja tarkoitukset. Kemys tutki innokkaasti Guyanan rannikon jokia ja kirjoitti havainnoistaan, tiedon kulkeutuessa palvelemaan isompaa, koloniaalista tarkoitusta. Kemys ei lähtenyt aikalaiskontekstista irrallisena tarkkailijana matkalleen, vaan kapteenina ajamaan koko ajan kehittyvän Englannin valtaa Atlantin valtameren toisella puolen.

Kemysin kirjoitus on kolonialistinen ja hän toimi kolonialistisena toimijana seudulla. Aluetta hän kuvaili kauniiksi ja eksoottiseksi, samalla sopivana Englannin vallan ja alistuksen alle. Paikalliset alkuperäisasukkaat Kemys tunnisti heterogeeniseksi ryhmäksi ja lähestyi heitä mielenkiinto edellä, hänen perimmäisenä toiveenaan oli kuitenkin vieraanvaraisuuden ja palvelustenkin jälkeen käyttää heitä osana geopolitiikkaa ja ajaa heidät sotaan. Alkuperäisasukkaiden koti ja maa muuttui tehokkaasti Euroopan valtojen, Englannin ja Espanjan, etupiiriksi ja kamppailuareenaksi. Tämän havainnointi on käsin kosketeltavissa Kemysin kirjoituksessa. Alueen valtavat jalometallivarannot olivat lähinnä myytti, mutta pelkkä ajatus rikkauksista sai Kemysin suunnittelemaan espanjalaisten sekä näille lojaalien alkuperäiskansalaisten surmaamista. Kaupankäynnin mahdollisuudet ja arvokkaat luonnonvarat innostivat vastaavasti Kemysiä, hän näki seudun kokonaisvaltaisesti alistettavana, tulevana siirtomaana.

Kemys ei toiminut 1500-luvun lopun Englannissa yksittäisenä toimijana, eikä hänen kertomuksensa ole poikkeuksellinen, saati täysin ainoa laatuaan. Kollega Walter Raleigh kirjoitti vastaavanlaisen kertomuksen heidän matkaltaan vuodelta 1595 ja kaksikko palasi Guyanaan vielä vuonna 1617, edelleen kultan kiilto silmissä. Aineisto tarjoaa kuitenkin erinomaisen katsauksen melko tuntemattoman eurooppalaisen tutkimusmatkailijan tekoihin ja ajatuksiin ruohonjuuritasolla. Englannin varhaisen vaiheen kolonialismin ja siitä kirjoitetun matkakirjallisuuden tutkimusten kontekstissa Kemysin kertomus onkin varsin tyypillinen. Tulevaa tutkimusta ajatellen aihe tarjoaa runsaasti syvempiä perehtymismahdollisuuksia, esimerkiksi Englannin ja Espanjan sodan vaikutuksista Guyanan alkuperäisasukkaisiin. Kemysin henkilöhistorian kirjoittaminen on vastaavasti aihe, jota ei ole liiammin tutkittu hänen elämänsä varsin

värikkäistä vaiheista ja Englannin siirtomaa-ajan alkuvaiheessa keskeisestä toimimisesta huolimatta. Alkuperäisaineisto tarjoaisi näihin tutkimusaiheisiin ja lähtökohtiin runsaasti tietoa.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Kemys, Lawrence: *A relation of the second voyage to Guiana. Perfourmed and written in the yeare 1596. By Lawrence Kemys, Gent.* Lontoo, 1596.

Tutkimuskirjallisuus

Amundsen, Karin: Transmuting Words into Gold: Writing Failure in the Discovery of Guiana. *Huntington Library Quarterly*. (86) 4/2023. 613-651.

Britannica. Hakusanat: Caribbean Sea, Gregorian calendar, Gold, Guyana. <https://www.britannica.com> [Haettu 3.4.2026; 13.3.2026; 5.4.2026; 4.2.2026].

Eccles, Mark: Laurence Keymis. *Studies in Philology*. (79) 1/1982. 78-79.

Herman, Mark: *Anglo-Spanish War*. EBSCO 2022. <https://www.ebsco.com/research-starters/history/anglo-spanish-war> [Haettu 6.2.2026].

Houston, Robert: *Literacy in early modern Europe: culture and education 1500-1800*. Routledge, New York 2013.

Howgego, Raymond: *Encyclopedia of exploration: a comprehensive reference guide to the history and literature of exploration, travel and colonization from the earliest times to the year 1800. [1], to 1800*. Hordern House, Potts Point 2003.

Kielitoimiston sanakirja. Hakusana: tutkimusmatkailija. <https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi> [Haettu 6.2.2026].

Kujala, Antti: *Kivenmurskaajat. Kolonialismin historia*. Atena, Jyväskylä 2019.

Miola, Robert: *Early Modern Catholicism: An Anthology of Primary Sources*. Oxford University Press, New York 2007.

Pöysä, Jyrki: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa *Vaeltavat metodit*. Toim. Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2010.

Schaff, Barbara: *Handbook of British Travel Writing*. De Gruyter, Boston 2020.

Silverberg, Robert: *The Golden Dream: Seekers of el Dorado*. Ohio University Press, Athens 1996.

Thompson, Carl: *Travel Writing*. 2nd Edition. Routledge, New York 2011.

Uusitalo, Lauri: *A Colonial Frontier: Interethnic Interaction, Indigenous Agency, and the Formation of Colonial Society in the Gobernación of Popayán, 1540–1615.*

Väitöskirja. Tampereen yliopisto 2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1947-2>